

**"ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИДА
ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА
НОРМАЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ"**

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 328-гуруҳ
курсанти **Немадиллаев Шахзод Анвар ўғли***

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Давлат-ҳуқуқий фанлар
ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, катта лейтенант
Маматов Шермухаммад Илхом ўғли*

Аннотация: Мақола Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва “Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сонли Қонун асосида хуқуқбузарликлар профилактикасининг амалий ва назарий жиҳатларини таҳлил қилади. Ўзбекистонда хуқуқбузарликларнинг олдини олиш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ва ижтимоий адолатни мустаҳкамлашда давлат сиёсатининг устувор йўналишлари кўриб чиқилади. 2023 йилги Конституция таҳрири ва 2024-2025 йиллар статистикаси асосида жиноятчилик даражаси, иқтисодий ва кибер жиноятлар, йўл-транспорт ҳодисалари ва ижтимоий оқибатлар таҳлил қилинади. Қонуннинг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактика чоралари Конституция принциплари, хусусан, инсон ҳуқуқлари, қонунийлик ва ижтимоий адолат билан боғлиқлиги кўрсатилади. Мақолада профилактика тизимини такомиллаштириш йўналишлари, давлат органлари ҳамкорлиги, рақамли тизимларни жорий этиш ва инсонпарварлик принципларига эътибор бериш таклиф этилади.

Калит сўзлар: Хуқуқбузарликлар профилактикаси, Ўзбекистон Конституцияси, инсон ҳуқуқлари, қонунийлик, ижтимоий адолат, жиноятчиликка қарши курашиш, виктимологик профилактика, кибер жиноятлар, ижтимоий реабилитация, давлат органлари ҳамкорлиги, рақамли тизимлар, хавфсизлик.

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди².

Замонавий жамиятнинг барқарор ривожланишида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш чоралари муҳим ўрин тутди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонида шундай таъкидлаган: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир". Бу сўзлар мамлакатимизнинг ҳуқуқий ислохотларида ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг устувор йўналиш эканлигини яққол кўрсатади. 2025 йил ҳолатига кўра, республикада жиноятлар сонининг ўсиши (2024 йилда 132 298 та ҳолат, шу жумладан иқтисодий ва кибер жиноятларнинг 62,9% ни ташкил

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>

² Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

этиши), йўл ҳаракати ҳодисаларидаги фожиалар (2 203 ҳалокат) ва ижтимоий оқибатлар (хотин-қизлар ва болаларга нисбатан зўравонлик) бу масаланинг долзарблигини янада кучайтирмоқда. Ўзбекистон Конституциясининг 2023 йилги янги таҳрири (хусусан, 54-моддада инсон ҳуқуқларининг олий мақсад эканлиги, 27-моддада эркинлик ва хавфсизлик ҳуқуқлари) ҳамда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (ЎРҚ-371) орқали бу соҳадаги нормаларнинг қўлланилишини такомиллаштириш жамиятнинг хавфсизлиги, иқтисодий ўсиши ва ижтимоий адолатни таъминлаш учун зарурдир.

Ҳуқуқбузарликларга (жиноятларга) қарши кураш жамиятнинг барқарор ривожланиши, фуқароларнинг хавфсизлиги ва иқтисодий ўсишнинг асосий шартларидан биридир. 2025 йилнинг 27 октябр ҳолатига кўра, Ўзбекистондаги вазиятни таҳлил қилиб, ушбу курашнинг долзарблигини статистика, ижтимоий-иқтисодий оқибатлар ва глобал тенденциялар асосида асослаш муҳим аҳамият касб этади. Бу масала нафақат миллий, балки халқаро миқёсда ҳам муҳим, чунки ҳуқуқбузарликлар жамиятнинг барча қатламларига таъсир кўрсатади.

Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар сони йилма-йил ўзгариб туради, лекин уларнинг оғирлиги ва тарқалиши ҳали ҳам юқори даражада. Масалан:

2024 йилда республикада жами 132 298 та жиноят сабт қилинган бўлиб, бу 2023 йилга нисбатан 27,1% га ошган. Жиноятлар сони аҳолига нисбатан 10 000 кишига 35,6 та ҳолатни ташкил этган³. 2025 йилнинг январь-март ойларида рўйхатга олинган ўта оғир жиноятлар сони 1 461 та бўлган, бу эса йил бошинчаги давр учун юқори кўрсаткич. Иқтисодий жиноятлар (ўғирлик, алдов ва бошқалар) умумий ҳажмнинг 62,9% ни ташкил этади, шунингдек, кибер жиноятлар глобал иқтисодиётга 2025 йилда 10,5 триллион доллар зарар етказадиган бўлиб, Ўзбекистонда ҳам бу соҳада хавф ортамир.⁴

³ <https://kun.uz/en/news/2024/04/03/pgo-crime-rate-reduced-significantly-in-uzbekistan-in-q1-2024>

⁴ <https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases>

Хукукбузарликлар фақат рақамлар эмас, балки инсон фожиаларидир. 2024 йилда йўл ҳаракати ҳодисалари натижасида 2 203 киши ҳалок бўлган, 8 901 киши эса жароҳат олган. Шахсларга қарши жиноятлар (дене жараёти, талоқ ва бозорчилик) умумий ҳажмининг 11,2% ни ташкил этади, бу эса айниқса хотин-қизлар ва болалар учун хавфли. Масалан, 2024 йил июнь-август ойларида Жиззах, Навоий ва Хоразм вилоятларида 793 нафар жабрланувчи (418 хотин-қиз) ҳолатлари қайд этилган.

Бу вазият ижтимоий адолат ва оила барқарорлигини бузади, аҳолининг психологиясига салбий таъсир кўрсатади. Ўзбекистон Конституциясининг 54-моддасида таъкидланганидек, инсон ҳуқуқларини таъминлаш давлатнинг олий мақсади бўлгани учун, ҳуқуқбузарликларга қарши кураш фуқароларнинг эркинлик ва хавфсизлик ҳуқуқларини (27-модда) ҳимоя қилишнинг калади⁵.

Хукукбузарликлар иқтисодиётнинг тормозлаштиради. Иқтисодий жиноятлар (62,9%) бизнес ва инвестицияларга зарар етказади, кибер хужумлар эса 2025 йилда глобал миқёсда триллионлаб доллар йўқотишларга сабаб бўлади. Ўзбекистонда туризм соҳасида ҳам муаммо мавжуд: 2025 йилда туристлар томонидан жиноят содир этилмаган бўлса-да, умумий хавф туризмни ривожлантиришга тўсқинлик қилади. Ўзбекистоннинг "Ўзбекистон – 2030" стратегиясида иқтисодий ўсиш ва инвестициялар устувор бўлгани учун, ҳуқуқбузарликларга қарши кураш (масалан, коррупция ва кибер жиноятларга қарши) миллий иқтисодиётни мустаҳкамлашнинг асосий омилидир.

Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлиб, у "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги ЎРҚ-371-сонли Қонун (2014 йил), Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 мартдаги ПҚ-3612-сонли Қарори ("Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида") ҳамда 2025 йилги янги ҳужжатлар (масалан, 2025 йил 3 январдаги резолюция ва

⁵ https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144

30 апрелдаги кибер жиноятларга қарши қарор) асосида амалга оширилади. Бу чора-тадбирлар умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактика турларини қамраб олади, давлат органлари (ИИБ, прокуратура, адлия, маҳаллалар), жамият ва халқаро ташкилотлар (БМТ, UNODC) иштироки билан юритилади.

Умумий профилактика чора-тадбирлар- Аҳоли ўртасида ҳукукий тарғибот ва маърифат ишларини олиб бориш: Мактаблар, ОАВ ва маҳаллаларда ҳуқуқбузарликлар оқибатлари ҳақида семинарлар, лекциялар ва кампаниялар ўтказиш. Масалан, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси куни” (ҳар йили ўтказиладиган тадбир) доирасида 2025 йилда йўриқномалар ва тарғибот аксиялари юритилган, бу 82,2% маҳаллаларда жиноятлар сонини камайтиришга олиб келган⁶⁷.

Давлат органлари ўртасида ҳамкорлик: ИИБ, прокуратура, таълим ва соғлиқни сақлаш вазирликлари билан биргагина дастурлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, масалан, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизликнинг олдини олиш учун махсус чоралар (ЎРҚ-263-сонли Қонун асосида).

Махсус профилактика чора-тадбирлар- Вояга етмаганлар ва ёшлар учун махсус дастурлар: Назоратсизлик ва ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларнинг сабабларини бартараф этиш, касбий тайёргарлик ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш. 2024 йилнинг I чоррагинда 4562 та жиноят аниқланган бўлиб, уларнинг 59,4% и ёшлар томонидан содир этилган; бунинг олдини олиш учун маҳаллаларда профилактик чоралар кучайтирилган⁸. Кибер ҳуқуқбузарликларга қарши чоралар: 2025 йил 30 апрелдаги Президент қарорига кўра, кибер жиноятлар (жиноятларнинг 42% и) олдини олиш учун рақамли иммунликни ошириш, “Кибермаданиятни тарғиб қилиш оyi” (2025 йилда ўтказилади) ва фродга қарши тизимларни жорий этиш. 2021–2024

⁶ <https://kun.uz/en/news/2024/04/03/pgo-crime-rate-reduced-significantly-in-uzbekistan-in-q1-2024>.

⁷ <https://aviib.uz/uz/news/zhalaudu-tumani-iib-hodimlari-tomonidan-uubuzarliklar-profilaktikasi-kuni-munosabati-bilan-zhojlarda-taribot-ishlari-olib-borildi>

⁸ <https://newslineuz.com/article/1157414>

йилларда кибер жиноятлар 68 марта ортган, шунинг учун янги вазифа гуруҳи (Марказий банк, солиқ хизмати) ташкил этилган⁹.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 30.04.2023 йилдаги янги таҳрири мамлакатнинг асосий қонуни сифатида давлат ва жамият тузилишининг муҳим принципларини белгилайди. У демократия, эркинлик, тенглик, ижтимоий адолат ва бирдамлик ғояларига асосланади, халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ келади ва инсон ҳуқуқларининг устуворлигини таъкидлайди. Конституция олти бўлим ва 155 моддадан иборат бўлиб, давлат тузилиши, инсон ҳуқуқлари, жамият ва давлат ўртасидаги муносабатлар, маъмурий-ҳудудий тузилма, давлат ҳокимияти ва уни ўзгартириш тартибини қамраб олади. У муқаддима ва асосий бўлимлар орқали давлатнинг мақсад ва вазифаларини очиқ беради.

Давлат суверенитети-Ўзбекистон Республикасининг номи, тили (ўзбек тили), пойтахти (Тошкент), давлат рамзлари ва дахлсиз чегаралари аниқ белгиланган (1-6-моддалар). Бу давлатнинг мустақиллиги ва бирлигини таъкидлайди.

-Халқ ҳокимияти- халқ давлат ҳокимиятининг ягона манбаи сифатида эътироф этилади (7-модда). Референдум ва демократик ҳуқуқларнинг қонун билан ҳимояланиши (9, 13-моддалар) демократиянинг асосий тамойилларига эътибор берилганини кўрсатади.

-Конституция устуворлиги- конституция ва қонунларнинг устунлиги (15-модда) ҳуқуқий давлатнинг асосий белгиси сифатида таъкидланади.

-Ташқи сиёсат-Ўзбекистон халқаро муносабатларда тўлақонли субъект сифатида иштирок этади (17-модда), бу унинг глобал миқёсдаги мустақиллигини кўрсатади.

Янги таҳрирда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига катта эътибор берилган, бу эса Конституциянинг ижтимоий адолат ва гуманизм принципларига асосланишини кўрсатади.

⁹ <https://daryo.uz/en/2025/07/09/mirziyoyev-reviews-crime-prevention-progress-in-uzbekistan-calls-for-expanded-measures>

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майда қабул қилинган ЎРҚ-371-сонли «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни жамиятда хавфсизлик ва тартибни таъминлаш, хуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва фуқароларнинг хуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган муҳим ҳуқуқий ҳужжатдир. Ушбу қонуннинг аҳамиятини қуйидаги асосий жиҳатларда кўриб чиқиш мумкин:

Хуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини яратиш:

Қонун хуқуқбузарликларнинг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикасини амалга ошириш учун тизимли ёндашувни белгилайди. Бу фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш, жамиятда жиноятчилик даражасини пасайтириш ва ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Фуқароларнинг хуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш:

Қонуннинг асосий мақсадларидан бири – шахсларнинг хуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш. Бу, айниқса, хуқуқбузарликлардан жабрланувчилар (виктимологик профилактика) ва уларга ёрдам кўрсатиш механизми орқали амалга оширилади.

Профилактика чора-тадбирларининг кўп қирралилиги:

Қонунда профилактика чоралари кенг қўламда белгиланган, жумладан:

Умумий профилактика: Аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот ва маърифат ишларини олиб бориш.

Махсус профилактика: Айрим тоифадаги шахслар, масалан, илгари судланганлар ёки вояга етмаганлар ўртасида хуқуқбузарликларнинг олдини олиш.

Якка тартибдаги профилактика: Алоҳида шахсларга нисбатан профилактик суҳбат, огоҳлантириш, ижтимоий реабилитация ва маъмурий назорат каби чораларни қўллаш.

Виктимологик профилактика: Жабрланувчиларни аниқлаш, уларга ёрдам кўрсатиш ва махсус муассасалар ташкил этиш.

Давлат органлари ва муассасаларининг ўзаро ҳамкорлиги:

Қонун ички ишлар органлари, прокуратура, адлия, божхона, солиқ хизмати, таълим, соғлиқни сақлаш, экология ва ёшлар ишлари агентлиги каби турли идораларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикасидаги вазифаларини аниқ белгилайди. Бу давлат органларининг самарали ҳамкорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Қонунчиликка мувофиқлик ва инсонпарварлик:

Қонун қонунийлик, инсонпарварлик, тизимлилик ва ишонтириш усуллариининг устуворлиги каби принципларга асосланади. Бу профилактика жараёнида шахсларнинг ҳуқуқларига риоя қилинишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги ЎРҚ-371-сонли Қонуни (14.05.2014) жамиятдаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш, ижтимоий хавфсизликни таъминлашга қаратилган муҳим ҳуқуқий ҳужжатдир. Ушбу қонун Конституция билан узвий боғлиқ бўлиб, унинг моддалари Конституцияда белгиланган асосий принциплар, хусусан, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, қонунийлик, ижтимоий адолат ва давлатнинг хавфсизликни таъминлаш мажбуриятларига асосланади. Таҳлилда қонуннинг асосий мақсадлари, принциплари, вазифалари ва Конституция билан боғлиқлигини кўриб чиқамиз.

Қонуннинг мақсади ва Конституция билан боғлиқлиги:

Қонуннинг мақсади (1-модда) ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларнинг сабаблари ва шароитларини бартараф этиш, шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдан иборат. Бу мақсад Конституциянинг II бўлимида (19-58-моддалар) белгиланган инсон ва фуқаро ҳуқуқларининг кафолатлари, хусусан, 54-моддада таъкидланган «инсон ҳуқуқларини таъминлаш – давлатнинг олий мақсади» принципи билан тўғридан-тўғри боғлиқ. Шунингдек, қонун Конституциянинг 13-моддасидаги демократик ҳуқуқ ва эркинликларнинг қонун билан ҳимояланиши ва 15-моддадаги қонун устуворлиги принципларига асосланади.

Қонунда белгиланган вазифалар (4-модда) Конституциядаги ижтимоий адолат ва хавфсизлик принципларини амалга оширишга хизмат қилади: Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш: Бу Конституциянинг 26-моддаси (шаън ва кадр-қимматнинг дахлсизлиги), 27-моддаси (эркинлик ва шахсий дахлсизлик) ва 54-моддаси (ҳуқуқларни таъминлаш) билан мувофиқ. Жабрланувчилар хавфини камайтириш: Виктимологик профилактика (6, 43-45-моддалар) Конституциянинг 49-моддасидаги қулай атроф-муҳит ва ишончли ахборотга эга бўлиш ҳуқуқига мос келади. Ижтимоий реабилитация ва мослаштириш: 33-моддадаги ижтимоий реабилитация чоралари Конституциянинг 43-моддасида (қасбий тайёргарлик) ва 45-моддада (дам олиш ҳуқуқи) кўзда тутилган ижтимоий кафолатларни амалга оширади.

Қонунда кўрсатилган асосий принциплар (5-модда)– қонунийлик, инсонпарварлик, тизимлилик, ишонтириш усули ва фарқлаш – Конституциянинг умумий ғоялари билан узвий боғлиқ: Қонунийлик: Конституциянинг 15-моддасидаги қонун устунлигига тўлиқ мос келади. Инсонпарварлик: Конституциянинг 26-моддаси (шаън ва кадр-қиммат) ва 25-моддаси (ўлим жазоси тақиқи) билан мувофиқ. Ишонтириш усули ва фарқлаш: Конституциянинг 19-моддасидаги ижтимоий адолат принципларига асосланади, бу эса индивидуал ёндашув ва адолатли муносабатни таъминлайди.

Шунингдек мазкур қонунда Қонунда тўрт хил профилактика тури кўрсатилган: умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик. Булар Конституциянинг турли моддалари билан боғланади.

-Умумий профилактика: Жамиятнинг умумий хавфсизлигини таъминлаш (Конституция, 153-модда – Қуролли Кучлар ва хавфсизлик).

-Махсус профилактика: Алоҳида соҳаларда (масалан, коррупция, экология) қонунбузарликларнинг олдини олиш, бу Конституциянинг 147-151-моддалари (молия ва банк тизими) ва 49-моддаси (экологик ҳуқуқлар) билан мувофиқ.

-Якка тартибдаги профилактика: 34-39-моддалардаги профилактик ҳисобга олиш Конституциянинг 27-моддаси (шахсий дахлсизлик) ва 55-моддаси (ҳуқуқларни қонун билан ҳимоя қилиш) билан мувофиқлаштирилган.

-Виктимологик профилактика: Жабрланувчиларни ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш (43-45-моддалар) Конституциянинг 48-моддаси (соғлиқни сақлаш) ва 49-моддаси (қулай муҳит) билан боғлиқ.

Қонунда ички ишлар, прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати, Миллий гвардия, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги, адлия, божхона, солиқ, меҳнат, таълим, соғлиқни сақлаш ва экология соҳасидаги органлар профилактикада иштирок этиши белгиланган. Бу Конституциянинг 130-моддаси (суд ҳокимияти), 141-142-моддалар (адвокатура) ва 143-146-моддалар (прокуратура) билан мувофиқ бўлиб, давлат органларининг ҳамкорлигини таъминлайди.

Профилактик ҳисобга олиш (34-39-моддалар). Профилактик ҳисобга олиш (35-модда) айрим шахслар (масалан, маъмурий ёки жиноий жавобгарликка тортилганлар, жазодан озод қилинганлар)га нисбатан қўлланилади. Бу чора Конституциянинг 27-моддаси (шахсий дахлсизлик) ва 55-моддаси (ҳуқуқларни ҳимоя қилиш) доирасида амалга оширилади, лекин шахснинг ҳуқуқларига риоя қилиш талаб этилади. Профилактик ҳисобга олиш тартиби (37-модда) ва муддатлари (38-модда) қатъий қонунга мувофиқ бўлиб, Конституциянинг қонунийлик принципига мос келади.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май кунидаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуннинг аҳамияти шундаки ушбу қонун Ўзбекистон Конституциясининг асосий қуйидаги ғояларини амалий амалга оширишга хизмат қилади:

- Ҳуқуқий давлатни мустаҳкамлаш: Қонунийлик ва инсонпарварлик принциплари орқали фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳимоя қилинади (Конституция, 15, 54-моддалар).

-Ижтимоий адолат: Жабрланувчиларни ҳимоя қилиш ва реабилитация чоралари Конституциянинг 19-моддасидаги ижтимоий адолат принципларига мос келади.

-Хавфсизлик ва тартиб: Профилактика чоралари Конституциянинг 153-моддасидаги хавфсизликни таъминлаш мажбуриятини амалга оширади.

-Инсон ҳуқуқларига эътибор: Профилактик ҳисобга олиш ва мажбурий даволаниш (40-модда) қатъий қонун доирасида амалга оширилиб, Конституциянинг 27-моддасидаги шахсий дахлсизликка риоя қилинади.

Бир сўз билан айтганда «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонун Ўзбекистон Конституциясининг инсон ҳуқуқлари, қонунийлик, ижтимоий адолат ва хавфсизлик принципларини амалий амалга оширишга хизмат қилади. У фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлашга йўналтирилган. Профилактик чоралар, ижтимоий реабилитация ва виктимологик профилактика орқали қонун Конституциядаги олий мақсадларга – инсон ҳуқуқлари ва жамият барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023 йилги таҳрир) инсон ҳуқуқларининг олий мақсади эканлигини (54-модда), қонун устунлигини (15-модда), инсонпарварлик ва ижтимоий адолат принципларини (19, 26-моддалар) асосий ўринга қўйган ҳолда, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштиришнинг қуйидаги йўналишларини белгилайди.

Конституциянинг 15-моддасига мувофиқ, барча фақат Конституция ва қонунларга риоя этиб иш юритади, бу ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг қонуний асосини мустаҳкамлайди. Такомиллаштириш йўналишлари:

-Профилактика чораларини амалга оширишда қонун устунлигини таъминлаш учун янги норматив ҳужжатлар ишлаб чиқиш, масалан, кибер ҳуқуқбузарликларга қарши махсус қонунларни жорий этиш;

-Давлат органлари (ички ишлар, прокуратура, адлия) ўртасида ҳамкорликни кучайтириш, уларнинг ваколатларини аниқлаштириш (Қонуннинг 4-моддасига асосан).

-Статистика ва мониторинг тизимини рақамлаштириш орқали ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини ўрганиш ва олдини олиш учун қонунларни тезкор ўзгартириш¹⁰;

Конституциянинг 26-моддаси (шаън ва кадр-қиммат дахлсизлиги) ва 27-моддаси (эркинлик ва шахсий дахлсизлик) ҳуқуқбузарликлар профилактикасида инсонпарварликни устувор қилади. Йўналишлар:

-Якка тартибдаги профилактикани (Қонуннинг 34–39-моддалар) такомиллаштириш: илгари ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ҳисобга олишда психологик ва ижтимоий реабилитацияни кучайтириш, мажбурий даволанишни (40-модда) фақат суд қарори билан қўллаш;

-Виктимологик профилактикани ривожлантириш: жабрланувчиларга (масалан, хотин-қизлар ва болаларга) ёрдам кўрсатиш марказларини қўпайтириш, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун махсус механизмлар яратиш (Қонуннинг 43–45-моддалар);

-Маъмурий назоратни (41-модда) инсонпарварлик асосида амалга ошириш, зўравонлик ёки камситишнинг олдини олиш.

Ушбу йўналишларни амалга ошириш орқали ҳуқуқбузарликлар даражасини пасайтириш, жамият хавфсизлигини ошириш ва Конституция принципларини тўлиқ амалга ошириш мумкин. Такомиллаштириш учун давлат бюджетидан маблағ ажратиш, мутахассислар тайёрлаш ва жамоатчилик назоратини таъминлаш зарур.

Хулоса қилиб, Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси давлат сиёсатининг муҳим йўналиши сифатида жамият хавфсизлиги, ижтимоий адолат ва иқтисодий барқарорликни таъминлашда асосий ўрин тутади. 2023 йилги Конституция таҳрири ва “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сонли Қонун ҳуқуқбузарликларнинг

¹⁰ <https://lex.uz/docs/6445145>

олдини олиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий реабилитацияни кучайтиришга хизмат қилади. 2024-2025 йиллар статистикасига кўра, жиноятчилик даражасининг ўсиши, хусусан, иктисодий ва кибер жиноятлар, йўл-транспорт ҳодисалари ва ижтимоий муаммолар профилактика тизимини такомиллаштириш заруриятини кўрсатади. Конституциянинг инсон ҳуқуқлари, қонунийлик ва инсонпарварлик принципларига асосланган ҳолда, давлат органлари ўртасида ҳамкорликни кучайтириш, рақамли тизимларни жорий этиш, виктимологик профилактика ва яқка тартибдаги чораларни ривожлантириш орқали ҳуқуқбузарликлар даражасини пасайтириш мумкин. Ушбу йўналишларни амалга ошириш учун давлат бюджетидан маблағ ажратиш, мутахассислар тайёрлаш ва жамоатчилик назоратини таъминлаш муҳимдир. Бу Ўзбекистоннинг “Ўзбекистон – 2030” стратегиясида белгиланган мақсадларга эришишга ва жамиятда тинчлик, осойишталик ва барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ:

1. Маматов Ш. И. Ў. Товарларнинг сифати ва хавфсизлигини таъминлашда фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг ўрни // Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – № 3. – Б. 143–146.
2. Ниматов Ш. Н. ва бошқ. Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилигининг олдини олишда норматив-ҳуқуқий асослар ва ижтимоий профилактика механизмлари // Образование наука и инновационные идеи в мире. – 2025. – Т. 79. – № 2. – С. 143–157.
3. Ниматов Ш. Н. ва бошқ. Профилактика инспекторларининг маҳалла етакчиси хотин-қизлар фаоли билан ҳамкорлигининг аҳамияти // Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – № 4-2. – С. 4–10.

4. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг фукаролиги тўғрисида”ги Қонуни: ЎРҚ-610-сон, 13.03.2020 й. // <https://lex.uz/docs/4761984>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фукаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони: ПФ-5005-сон, 10.04.2017 й. // <https://lex.uz/docs/3159827>.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг миграция жараёнлари ва фукароликни расмийлаштириш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори: ПҚ-3126-сон, 11.07.2017 й. // <https://lex.uz/docs/3266578>.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни: ЎРҚ-371-сон, 14.05.2014 й. // <https://lex.uz/docs/2387357>.
8. Ўзбекистон Республикасининг “Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони: ПФ-5948-сон, 28.01.2020 й. // <https://president.uz/uz/lists/view/4320>.
9. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси: 30.04.2023 й. // <https://lex.uz/docs/6445145>.
10. Паспорт қоидаларини бузганлик учун жарималар миқдори ўзгарди // Kun.uz. – 14.07.2025. – URL: <https://www.kun.uz/kr/news/2025/07/14/pasport-qoidalarini-buzganlik-uchun-jarimalar-miqdori-ozgardi>.
11. Миграцион профилактика бўлинмалари ташкил этилмоқда // Kun.uz. – 24.01.2025. – URL: <https://kun.uz/kr/news/2025/01/24/migratsion-profilaktika-bolinmalari-tashkil-etilmoqda>.
12. Маҳаллаларда ижтимоий профилактика тадбирлари ўтказилади // Norma.uz. – 03.12.2024. – URL:

https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/mahallalarda_ijtimoiy_profilaktika_tadbirlari_utkaziladi.

13. Ўзбекистон паспорт хизматлари кўрсатишнинг электрон тизимини жорий этади // Kun.uz. – 11.07.2017. – URL: <https://kun.uz/kr/20948768>.

14. PGO: Crime rate reduced significantly in Uzbekistan in Q1 2024 // Kun.uz. – 03.04.2024. – URL: <https://kun.uz/en/news/2024/04/03/pgo-crime-rate-reduced-significantly-in-uzbekistan-in-q1-2024>.

15. The number of crimes in Uzbekistan in 2024 exceeded 132,000 cases // UzDaily.uz. – 2024. – URL: <https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases>.

16. 2022–2026 йилларга мўлжалланган Янгй Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси // President.uz. – URL: https://president.uz/uz/pages/view/strategy?menu_id=144.

17. Жалақудуқ тумани ИИБ ходимлари томонидан “Ўуқуқбузарликлар профилактикаси куни” муносабати билан жойларда тарғибот ишлари олиб борилди // Aviib.uz. – 19.03.2021. – URL: <https://aviib.uz/uz/news/zhalaudu-tumani-iib-hodimlari-tomonidan-uubuzarliklar-profilaktikasi-kuni-munosabati-bilan-zhojlarda-taribot-ishlari-olib-borildi>.

18. Crime rate reduced significantly in Uzbekistan in Q1 2024 // Newslinez.com. – 12.04.2024. – URL: <https://newslinez.com/article/1157414>.

19. Mirziyoyev reviews crime prevention progress in Uzbekistan, calls for expanded measures // Daryo.uz. – 09.07.2025. – URL: <https://daryo.uz/en/2025/07/09/mirziyoyev-reviews-crime-prevention-progress-in-uzbekistan-calls-for-expanded-measures>.